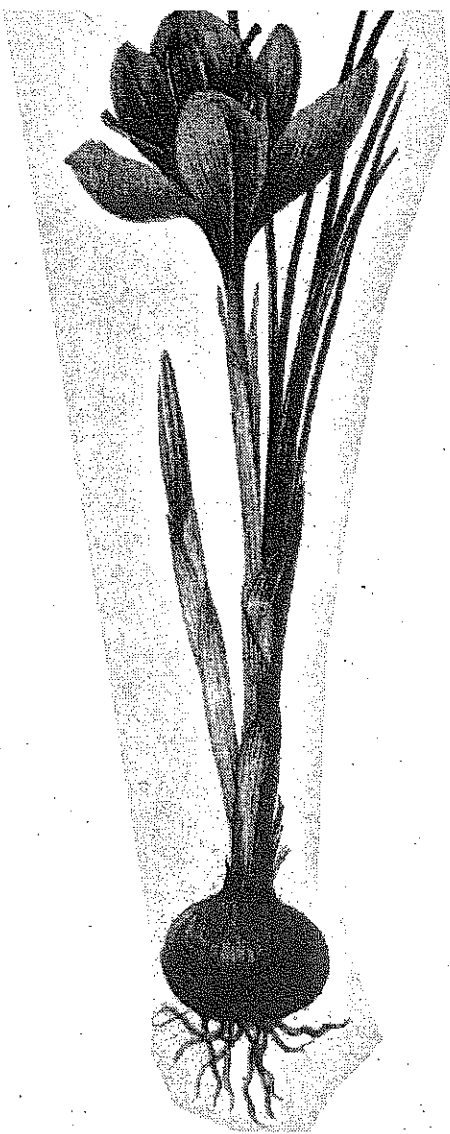

GODE GRØNNE HENSIKTERS TYRANNI

tekst Peder Anker

Innenfor liberal tenkning prøver man å bøte på miljøskadene med «bærekraftig økonomisk utvikling». Dette møter sterk kritikk fra dypøkologene. De mener den liberale løsningen er «grunn», og at den ikke tar hensyn til dypere økologiske relasjoner mellom mennesket og natur. Men er dypøkologien også antiliberal i den mer dagligdagse betydningen «intolerant og fundamentalistisk»?

Arne Næss mener at miljøproblemene pr. definisjon er fremkalt av «(..) en dypt forankret materiell produksjon og forbruks-ideologi (..)». I følge dypøkologien er det en nødvendig sammenheng mellom den liberale tradisjons menneskebilde og det moderne samfunns miljødelegger. En vekstøkonomi er nytt til akkumulering av materielle goder, en akkumulering som kjennetegnes ved en grunnleggende forveksling av mål og midler; pengene og det materielle er blitt mål istedet for midler. Opp mot det materialistiske konsumsamfunnet etter dypøkologene «livskvalitetssamfunnet». Den liberale filosofi fokuserer på individene og privat-sfæren lanserer dypøkologene den gode bios-sfære», der menneske og natur ikke kan ses å som adskilte enheter. Denne motsetningen mellom dypøkologien, og den «grunne» liberale filosofien kan derved framstilles som en klassisk motsetning mellom kommunitaristisk og liberal filosofi.

Økologisk kommunitarisme

Kommunitarismen står individet og samfunnet i jevnlig forhold til hverandre. Forskjellen på tradisjonelle kommunitarister, som Aristoteles og Hegel og dypøkologien er at for de førstnevnte så utvikler individene et sosialt selv innenfor et sosialt system, mens Næss f.eks. går ut fra at mennesket kan utvikle et økologisk selv innenfor et økologisk samfunn.

Hvis man tolker Næss ultimate norm «Søk alltid selvrealisering» isolert kommer overfor forskjellen mellom en liberal og kommunitaristisk posisjon bedre fram. I følge filosofen Charles Taylor er forskjellen at: (the liberals) give primacy to individual rights and freedom, and the other (communitarian) give higher priority to community life or the good of collectives.»

Kommunitaristisk «selvrealisering» er etter dette en utfoldelse av dyder i et sosialt fellesskap. Det dypeste i mennesket forbinder egoet, hvis det finnes et ego, med andre mennesker i et sosialt fellesskap. I motsetning til en liberal tradisjon, har det sosiale dermed en filosofisk forankring. Næss gir et betegnende uttrykk for dette: «Det er i filosofisk forstand en intern relasjon mellom de enkelte skapninger og helheten. Definisjonen av deg og meg, hvis den kan gjøres presis, kan ikke stoppe ved huden, ved organismen. Du er nødt til å fortsette på en måte utenfor organismen».

Det følger i likhet med Aristoteles, at vi er sosiale vesener. Selvrealisering innebærer ikke realisering av privatsfæren, men aktualisering av individets iboende muligheter som deler av en sosialsfære, der graden av realisering tilsvarer graden av dyd. Dersom ens natur er del av en helhet vil selvrealiseringen bestå i at enhver finner sin plass i helheten, i bios-sfæren. På samme måte som helheten er mer enn summen av delene, utgjør «almenviljen» mer enn summen av «alles vilje». Dette er en teleologisk virkelighetsoppfatning der alle har et formål og en målhierarkisk plass i et hele. Tanken om et slikt selvforsynt samfunn tar utgangspunkt i menneskets natur og mening, der mening må forstås som det å leve i overensstemmelse med en overordnet ide om det gode liv. Mens kommunitaristene oppfatter solidaritet og deltakelse som en basis for demokratiet forstår de liberale offentlig debatt som en meningsfull forutsetning for felles konstituering av felles lover og regler. I praksis betyr dette en nærmere forbindelse mellom stat og samfunn hos kommunitaristene. Taylor knytter denne til en økologisk forståelse. Han leser f.eks. Heideggers språkfilosofi som en «dyp» økologisk posisjon: «..the human essence can be the basis of an ecological politics, founded on something deeper than an instrumental calculation of the conditions of our survival (though that itself ought to be enough to alarm

us). It can be the basis of in one sense a «deep» ecology». Det er dermed ikke sagt at Taylor slutter seg til Næss' økosofi. Den generelle kommunitaristiske kritikken av liberal tenkning er i utgangspunktet en kritikk av en inadekvat selvforståelse og menneskebilde.

Kritikk av det liberale

Når Kant begrunner universelle handlingsnormer ut fra en undersøkelse av ren fornuft, kan han ikke si noe om et moralsk fellesskap. Det er en innadvendt fokusering som etter sigende kan føre til en feilaktig forståelse av et sosialt fellesskap. En innadvendt individualitetsforståelse stimulerer ikke til deltakelse i fellesskapets problemer. Det liberale individet når angivelig aldri utover sin navlebeskuende privatsfære. Kommunitaristene kritiserer de liberales oppfatning om at hvis alle forfølger sin egeninteresse fører det mot universelle rettigheter for alle. Liberalismens individ blir derimot manifestert ved å trosse det sosiale, hvilket må oppfattes som en misforstått «selvrealisering». Fokuseringen på en liberal privatsfære, til forskjell fra bios-sfæren, medfører inaktivitet overfor både miljøarbeid og svakerestilte grupper. Næss forstår liberalismen som «en norm for ikke-innblanding når en gruppe eller klasse utbytter, utsuger, dominerer eller manipulerer en annen gruppe eller klasse- eventuelt truer med dens utryddelse. Slike prosesser må ifølge denne liberalisme overlates, som ved ekstrem fribrytning, til kreftenes frie spill- herav betegnelsen «liberal», latin for fri». Men Næss' dypøkologi er ikke bare en slik vulgær-marxistisk kritikk, men søker også å ta vare på «liberale» verdier, herav slagordet: «Hverken til høyre eller venstre, men foran!». Næss vil unngå en ikke-innblandings liberalisme til fordel for aksjonisme basert på identifikasjon med de undertrykkede. Bare innenfor et verdisystem får individualitet en positiv betydning: «(..) mening får den positive vurde-

ring (av individualitet) bare innenfor et verdissystem hvor normer for individualitetsutfoldelse og kollektivism (i ulike betydninger av ordet) blir konfrontert med hverandre og en verdiprioritering blir antydning (...). I aksjonismen og mangfoldet dyrkes det individuelle særpreg innenfor kollektivistisk-ideologiske grupper. Forutsatt at individuelle særtrekk ikke bryter med kollektivismens målsetninger, kan man være individualistisk innenfor et kollektiv, f.eks. i en kibbutz. Innenfor en slik økologisk kontekst er individualitet essensielt. Den dypøkologiske forståelse av mangfold må derfor karakteriseres som et mangfold innenfor rammen av symbiotiske relasjoner i den biotiske kommune, og ikke som mangesidighet innenfor den liberale konstitusjon og destruktive konkurransesamfunn.

Dypøkologien og Hobbes

Hvordan skal en slik endring fra den inadekvate og ødeleggende liberale konstitusjon med ego-realiserende individer, til det øko-sosiale samfunn gjennomføres? Bortsett ifra at overgangen skal være ikke-voldelig og aksjonistisk, finnes ingen videre presisering. Hvis man godtar at et politisk samfunn ikke kan eksistere uten et maktsystem, er det rimelig å anta at den «øko-sosiale»-enhet må styres av et maktsystem som kan hindre at enkeltmennesker faller tilbake til den liberale privat-sfæren og det liberalistiske konkurransesamfunnet. For ytterligere bestemmelse av dette potensielle maktsystem, kreves en systematisk gjennomgang av dypøkologiens syn på det «grunne» liberale menneskesynet.

En dypøkologisk beskrivelse av de «grunne» kan være: De lever som ufrie slaver under begjæret, som driver dem inn i et løp etter flere materielle goder, tekniske løsninger og kortsiktig materiell gevinst. Dette skader menneskenes primære livsbetingelse; den økologiske balanse og medfører en kamp i form av plyndring av almenningen og felles miljø, der de skadelidende først og fremst er fremtidige generasjoner.

En slik oppfatning av industrisamfunnet har flere likhetstrekk med Hobbes naturtilstand. Det vil ikke si at dagens liberale samfunn er totalt fritt for lover og regler, men at de som lever med inadekvat selvrealisering har en selv-forståelse blottet for dypøkologiske normer. Dypøkologiens politiske problem er ikke de frie borgerne i den «øko-sosiale enhet», men de ufrie «grunne», som lever innenfor en maktlogikk blottet for lover og normer for et ansvarlig økologisk samfunn. Tilstanden er preget av «alles kamp mot alle» for å overleve i konkurransesamfunnet. Kampen er et resultat av maktrelasjonenes indre logikk og følger ikke av menneskenes sletthet. Tilstanden er

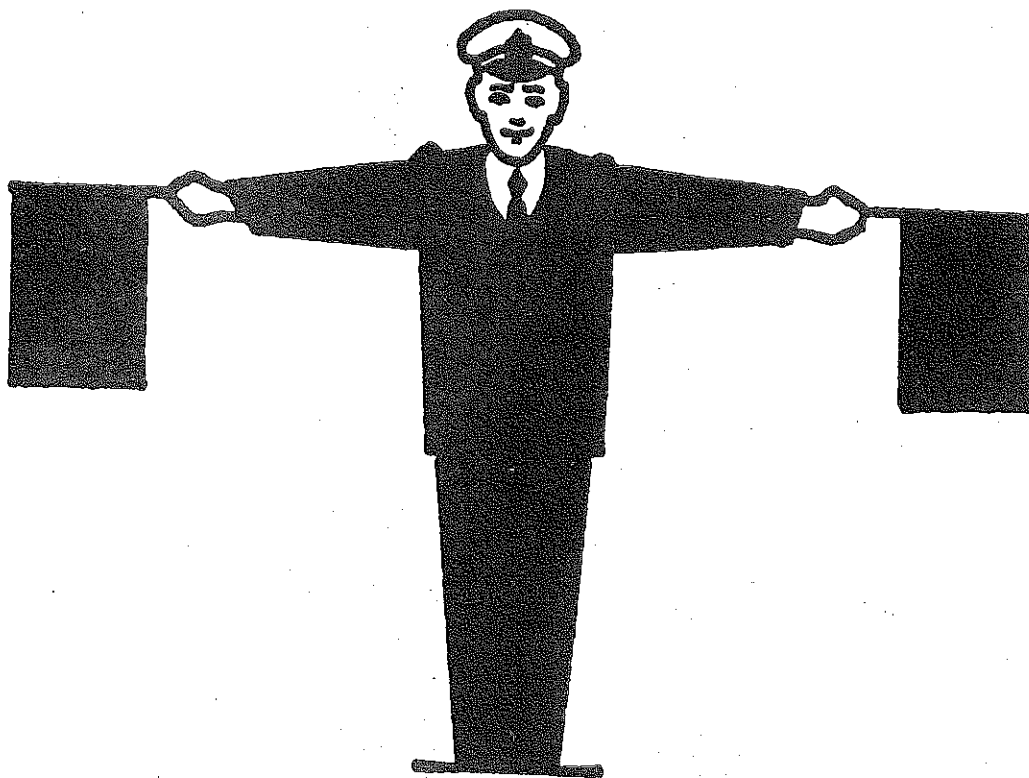

uten rammebetingelser, regler eller normer for en økologisk livsstil. Innenfor den positive rett er alt tillatt for å lede. Bak streben etter økonomisk vekst, finnes det angivelig ingen normative ideer eller målsettinger.

I motsetning til Hobbes, har Næss' økosofi verken noen kontraktuell teori om opphevelse av «naturtilstanden», eller noen alternativ politisk teori. Spørsmål knyttet til eventuell opprettelse av en «øko-Suveren» blir ikke diskutert. Næss fremhever bare at «grasrota» ikke ønsker konkurransesamfunnet og at flertallet av befolkningen foretrekker å leve økologisk forsvarlig i et miljøvennlig samfunn: «(...) det norske folk er mer miljøvennlig enn dets partipolitikk tyder på. (...) vår politikk er mer miljøfiendtlig enn hva folkemeningen skulle tilsi. Vårt lovpriste demokrati svikter her sin oppgave». Næss har ikke forsøkt å systematisere statistiske belegg for hva «det norske folk» mener, men viser isteden til en undersøkelse fra USA som støtter opp om hans teser. Den kontroversielle påstand om «det norske folk» og «demokratiet som svikter» har derfor et svært usikkert empirisk belegg. Det er

et sympatisk trekk at Næss tar «grasrota» filosofisk alvorlig, men hvorfor vurderer ikke Næss statsvitenskaplig forskning for å bekrefte/avkrefte sine påstander? Statistiske undersøkelser av «folkemeningen» i Norge viser faktisk det motsatte av hva Næss hevder. Politikere og byråkrater gir uttrykk for sterkere miljøprioriteringer enn sine velgere (NIBR-rapport 1992:1,69f). Det er videre grunn til å spørre hvorfor ikke Næss systematisk undersøker det man kan oppfatte som «grasrotas» krav om et rimelig rettsvesen?

Hva «det norske folk» måtte mene om miljøvern rokker likevel ikke ved det hobbesianske problem. For Hobbes var det ikke «folket» som var problematisk, men de få naturlig aggressive og dumdristige som søker makt, penger og status. Hvordan vil Næss kontrollere de få som bryter ut og foretrekker «å dra til helvete på første klasse», de som synes det er bedre med et kort og materielt rikt liv selv om det fører til en total ødeleggelse av jorda? En som aksepterer beskrivelsen av den liberale naturtilstanden ville sannsynligvis godta at alle berørte parter burde avgi sin makt

for å overføre denne til en økologisk opplyst Suveren. Dette behøver ikke nødvendigvis å være noen enehersker, slik Hobbes foreslo, men kan også tenkes som en folkesuveren. Suverenen skal påse at potensielle utbrytere lever økologisk forsvarelig. Det problematiske og antiliberal ved en slik dyp-økologisk suveren er at den ikke legitimerer maktbruk overfor utbryteren ut fra rettferdighetsprinsipper, men ut fra i siste instans en økosofi om det gode liv. Også Hobbes legitimerer maktbruk, men det er ut fra en teori om naturlover som er uavhengig av individenes egne verdipreferanser om det gode liv. Hos Hobbes legitimeres Suverenens uinnskrenkede makt ut fra en kontrakt mellom aktørene, men der Suverenen opptrer fritt i forhold til denne kontrakten.

Tilhengere av den dypøkologiske bevegelse må gå langt i retning av å innføre en hobbesiansk Suveren som kan kontrollere ved fysisk makt at også utbryterne av det økologiske samfunnet lever økologisk. Som øko-marxisten Hartvig Sætra så treffende uttrykker det: «Jamvekt-samfunnet er ikke noko urtete selskap», det er et grønt diktatur.

Dypøkologen og den gode livsførsel

Målet for dypøkologen er den gode livsførsel og sympatisk identifikasjon mellom alle livsformer. Siden godet er å strebe etter økologisk enhet, må også den øko-sosiale enheten være god. Næss starter her med et ukontroversielt premiss om verdien av identifikasjon mellom individer og trekker ut fra dette en kontroversiell slutning om det etterstrebellesverdige ved et enhetlig fellesskap. For at denne sosiale enhet skal kunne sies å være etterstrebellesverdige, må den imidlertid også være rettferdig. Dersom dypøkologien er ufullstendig hva angår spørsmålet om rettferdighet, er det plausibelt å anta at «øko-sosial enhet» ikke alltid er etterstrebellesverdige og dermed ikke alltid god.

Dypøkologien forsvaret en rettferdighetsterminologi som har en sosial og ikke kontraktuell forankring. Det er derfor viktigere for dypøkologien å klargjøre det sosiale enn det rettferdige. Spørsmålet blir da hvorvidt det finnes en dypøkologisk posisjon med et radikalt ulikt begrep om rettferdighet enn den tradisjonelle dypøkologien har? Dette kan eventuelt føre med seg betenkelige

politiske implikasjoner, dersom forholdet ikke regulert av en felles rettsforståelse. Den australske filosofen Warwick Fox demonstrerer i sin doktrine grad hvordan ikke-miljøvennlige økosofier kan utvikles gjennom en dyp refleksjon over den gode. Fox hevder at det er teoretisk mulig å stille dype økosofiske spørsmål uten at det fører til en økosofisk posisjon: «(The central issue is of whether or not deep ecological views can clearly be shown to be arrived at by a process of asking deeper questions than those that are asked in formulating shallow ecological views». Fox viser antroposentriske posisjoner som ikke er miljøvennlige (i Næss' betydning) kan utvikles ved stille dype økosofiske spørsmål om «Guds vilje. Noe forenklet er Fox argument at «følg Guds vilje» en dyp norm, og siden det står i Bibelen at man adlyder Guds vilje ved å legge jorden (økologien) under seg strider denne dypøkologiske normen mot Næss sin posisjon. Ut fra slike problemer forkaster Fox begrepet «dyp» som litt egnet til å skille antroposentrisk fra økosentrisk filosofi.

Dette betyr at dypøkologiens forståelse av de gode liv står i konflikt med tilhengeren av «Guds (dypøkologiske) vilje». Spørsmålet blir da hvordan man kan leve i et dypøkologisk stabilt «ikke voldelig» samfunn med minst to radikalt ulike forståelser av hvordan man bør leve et godt liv. Hvis det finnes minst to dype forståelser av økososial enhet», hvorav minst en er ikke-miljøvennlig, medfører dette at man må ha et kriterium som kan etablere et rimelig skille mellom den slik at de ikke står i uregulert konflikt. Hverken Fox eller Næss er oppmerksom på at den dypøkologiske bevegelse mangler et rettferdighetskriterium som kan skille mellom ulike dype forståelser. Det er nettopp slike rettferdighetsprinsipper (eller kontrakter) som kjenner seg igjen i liberal filosofi. I et liberalt samfunn er det helt sentralt med verdiprinsipper som kan påse at en oppfatning av hva som dypest sett er «det gode grønne liv» ikke hindrer andre forståelser av hvordan man dypest sett bør leve et godt liv. Når Næss med «selvrealisering for alle» sikter til alle dem innenfor bevegelsen, er en slik snever ekstensjon av begrepet «alle» urettferdig for alle de (dype og grunne) som befinner seg utenfor den dypøkologiske bevegelse. En politisk praktisering av denne urett vil være i strid med den demokratiske konstitusjon. Mangelen på et eller flere rettferdighetsprinsipper som kan skille mellom og anerkjenne andre dype og grunne posisjoner er et intolerant og fundamentalistisk trekk ved den dypøkologiske bevegelse. Dypøkologien legger her grunnlaget for de gode grønne hensiktens tyranni.